

En Rettelse til N. M. Petersens danske Literaturhistorie.

Af C. Paludan-Müller.

I «Holbergs Tidsalder», fjerde Afdeling af det nævnte Værk, staaer S. 435 (2. Udg. S. 322) i Stykket om Satirikeren Vilhelm Worm (den yngre) Følgende, uden videre Forbindelse med det nærmest Foregaaende og det Efterfølgende:

«Paskvillen over Moinichen hedder: à Monsieur «Mon» Moinichen, forrige Ober-Secreterer, Ridder af «det hvide Baand, saa længe det varer, à Emdrup. «Det var den Moinichen, der med Deichmann forestod «Bande-commissionen. Jøden, der omtales, var Abraham «Lehn. Man føres ved denne Paskvil ind i Tidens «chronique scandaleuse, som Poesien seer paa med «Modbydelighed og Foragt» —

For at forstaa dette maa det erindres, at Etatsraad Christian Moinichen, som ved Rostgaards Fald 1725 blev Oversekretær i det danske Kancelli, var tilligemed Biskop Barth. Deichmann Lederen af den «Geheime-Commission», der i 1725 fik det Hverv af Kong Frederik d. Fjerde at efterspore Misbrug og Bestikkelser i Administrationen, og

som for de mange Eder, den afkrævede de Indstævnede, almindelig kaldtes Bandekommissionen. Begge de nævnte Mænd paadroge sig megen Dadel og Uvillie over Kommissionens Fremfærd; men saa længe Frederik d. Fjerde levede, dækkedes de af den suveræne Kongemagt. Først efter hans Død kunde den almindelige Vrede faa Luft; en af dens Yttringer er V. Worms her omtalte Paskvil over Møinichen. I dette blodige Smædedigt, der nu er lettest tilgængeligt i C. Bruuns «Freder. Rostgaard og hans Samtid» 2, S. 324—330, beskyldes Møinichen blandt Andet for at have begunstiget Jøder og brugt dem ved smudsige Pngeaffærer. Det hedder:

- «Gudinden Themis selv saa ofte maatte græde;
- «Thi Daabens egne Folk med Uret trykte du,
- «Naar kun en Jøde saaes i dine Fodspor træde,
- «At skrive 9 for 1, naar Du skrev X for U.
- «Jeg aldrig Christnes Sag mod Jøder saa dig tage osv. osv.

Satirikeren sigter her til en Proces om en forfalsket Vexel, der i Frederik den Fjerdes sidste Tid gjorde ikke ringe Opsigt her i Landet. Men N. M. Petersen har taget ganske feil af de to Hovedpersoner i Sagen, idet han gjør Abraham Lehn til «Jøden», i Stedet for Isak Lazarus. Det kan dog vist kun være en øieblikkelig Hukommelsesfeil af N. M. Petersen, der kjendte Danmarks indre Historie i Holbergs Tidsalder for godt til at man kan tro paa en virkelig Forvexling af Personerne; dertil er Abraham Lehn altfor bekjendt for Enhver, der har sat sig ind i Datidens Forhold. Men paafaldende er unegtelig Feilen, da N. M. Petersen selv som Medlem af den historiske Forenings Bestyrelse har været med at udgive 2det Bind af Historisk Tidsskrift, hvori der findes udførlige Efterretninger om denne

Abraham Lehn og hans Slægt. Abraham Lehn var en meget anseet Mand og ligesaa god en Christen som andre Danske; ikke ham er det, Worm mener med den Jøde, der siges at træde i Møinichens Fodspor, men tværtimod ham, der regnes til «Daabens egne Folk», som Worm beskylder Meinichen for at trykke med Uret. Saaledes blev ogsaa Worms Ord forstaaede, som man seer af en «Clavis» i en ældre Afskrift af Satiren, som N. M. Petersen ikke maa have kjendt, og som nu er trykt hos Bruun anf. Sted.

Hermed har jeg rettet Feilen. Men da man formodentlig vil spørge: hvorledes forholdt det sig da med Sagen om Vexlens Forfalskning? hidsætter jeg saa meget hellere en kort Oplysning herom, som denne Sag ikke er berørt i de nysnævnte Efterretninger om den Lehnske Familie. Abraham Lehn købte i 1725 Gods paa Lolland. I en øieblikkelig Forlegenhed for de nødvendige Kontanter optog han blandt flere Summer ogsaa et Laan af 1000 Rd. paa en Vexel hos Isak Lazarus, en bekjendt Forretningsmand og Pengehandler i Kjøbenhavn. Vexlen, der var dateret den 12. August 1726, skulde indfries 6 Maaneder derefter. Lazarus transporterede den til Trediemand, der modtog den for 9000 Rd.! og da Lehn ved Forfaldstiden indfandt sig hos Ihændehaveren med Dækning, saa han til sin Overraskelse, at Vexlen var forfalsket, idet Tallet 1 var forandret til 9 og Ordet Ein til Neun, saa at den nu lød paa 9000 Rdr. Deraf reiste sig selvfølgelig en Retssag, der vistnok snart kunde have været afgjort, havde den faaet Lov til at gaa den ordinære Retsvei. Men Regeringen blandede sig der, da Lazarus igjennem Kancelliet udvirkede et Kommissorium af 14. Marts 1727 om at forlige eller paa-domme Sagen. Hver af Parterne valgte to Medlemmer af Kommissionen, Lazarus Kammerherre C. F. Holstein og

Justitsraad Kancelliforvalter P. Neve, Lehn Generalmajor Poul Løvenørn og Etatsraad Chr. Scavenius. For Lehn førtes Sagen af Høiesteretsadvokat H. Ursin, af hvis Indlæg og hele Behandling af Processen man faaer det Indtryk, at han følte at have en ingenlunde ubetydelig Modstander ligeoverfor sig. Afgjørelsen af et Par Incidentspunkter vækker unegtelig nogen Mistanke om, at Worm ikke har grebet sin Insinuation mod Møinichen om Partiskhed for Lazarus ganske ud af Luften. Kommissærerne kunde ikke blive enige; Løvenørn og Scavenius gave Lehn fuldkommen Ret, medens Holstein og Neve stode paa Modstanderens Side; og da Holstein var Formand i Kommissionen, blev den af ham og Neve alene affattede og underskrevne Dom af 22. December 1727 betragtet som Kommissionens Dom, medens de to Andres Vota toges til Protokols. Lehn indankede denne Dom for Høiesteret; men endnu inden Sagen kom for der, fik han nye Oplysninger, hvorfor han indstævnedede flere med Lazarus forbundne Jøder til Vidneførsel for Bythinget. Dog, ogsaa her bleve Forhørene ved en kongelig Ordre af 23. April 1728 dragne fra den ordinære Ret til en ny Kommission. Her begyndte da et utroligt Rænkespil og Lovtrækkeri, hvor Jøderne stræbte ved Opdigtelser, Bestikkelser og Eds Tilbud at vælte den ærerørige Beskyldning over paa Abraham Lehn, at han havde forsøgt at kjøbe Hartvig Fürst, Lazarus' Kompagnon, til at afgive under Ed en løgnagtig Erklæring om, at Vexlen virkelig var forfalsket. Ursin kæmpede klogt og kraftigt imod dette Angreb, der neppe kunde blevet farligt, havde Modparten ikke havt Rygstød hos indflydelsesrige Mænd. Vidneforhørene syntes aldrig at skulle faa Ende; Kommissionsdommen naaede ikke at komme for Høiesteret, saalænge Møinichen var Oversekretær. Men saa snart Frederik den Fjerde havde lukket

sine Øine den 11. Oktober 1730, tog Sagen en anden Vending. Næst Dronning Anna Sophia vare Deichmann og Moinichen de Første, der fik at fornemme, at Tiderne havde skiftet; de bleve afskedigede i Unaade. Og nu gik Sagen mellem Lazarus og Lehn sin Gang. Den 18. April 1731 faldt Høiesteretsdom, hvorved Kommissionens »ugrundede, ube-foiede og for Abraham Lehn meget beskæmmelige Dom» kjendtes uefterrettelig, Vexlen erklæredes for at være forfalsket, saa at Lehn kun havde at indfrie den med 1000 Rdr., hvorimod Lazarus idømtes en Skadeserstatning til Lehn af 4000 Rdr. m. m. Desuden forbeholdtes General-Fiskalen Tiltale til Isak Lazarus og Hartvig Fürst for deres Omgang med Vexlen.

Dette er Forklaringen af Stedet om »Jøden» i Vilh. Worms Smædedigt over Moinichen. Thi alle de Lidelser, der senere gik over Lazarus og Fürst som denne Sags Efterveer, ligge udenfor disse Oplysninger.